

Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ
Pravni fakultet
Univerziteta u Beogradu

Pregledni članak
UDK: 343.9.01
Primljeno: 15. novembra 2016. god.

IZUČAVANJE ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA¹

U radu je ukazano na istorijat proučavanja organizovanog zločina u kriminologiji od začetaka do današnjih dana, kroz kratak osvrt na najznačajnija dostignuća. Po prirodi stvari, najveća pažnja posvećena je američkoj literaturi koja vrši najveći uticaj u svetskim razmerama. Izvršena je periodizacija tih napora na rane radove, koncepciju Cressey-a, kritiku njegovog gledišta koje je izjednačilo italijansko američku Cosa Nostru sa celokupnim organizovanim kriminalitetom u SAD i prikazana su neka od istraživanja poslednjih decenija koja su fokusirana na transnacionalni organizovani kriminalitet. Najзад, ukazano je i na otvorena pitanja koja u nauci do dana nisu rešena i koja predstavljaju izazov za nova istraživanja.

Ključne reči: organizovani kriminalitet, socijalni konstrukt, istraživanje, mafije, kriminalne mreže.

1 Autoru čini čast što je pozvan da svojim prilogom dopinese sadržaju spomenice u čast dragog učitelja, profesora Miroslava Đorđevića, doajena krivičnih nauka u Srbiji. Podsećanje na to sa kolikom je posvećenošću on svoje mlađe kolege uveravao u potrebu jasnog i preciznog izražavanja, uticalo je na odluku da u ovom tekstu ne bude ni jednom upotrebljen (u naučnim radovima inače čest) izraz „koncept“ jer prof. Đorđević smatra da se on može koristiti samo za ono što npr. studenti zabeleže na usmenom ispitu kao podsetnik o čemu će izlagati.

1. Uvod

Organizovani kriminalitet spada u kategoriju pojava o kojima laici najčešće smatraju „da znaju sve“. Za razliku od tih „sveznalica“, nauka još nije u stanju ni da odredi sadržinu ovog pojma (a time i njegove suštinske crte). Otuda ne čudi da i kriminolozi koji su se najviše bavili njegovim proučavanjem često ukazuju na nedoumice i konfuziju koje postoje u tom pogledu. Tako Jay Albanese /2000/ u radu *Uzroci organizovanog kriminaliteta* navodi primer šest najvećih kompanija koje proizvode sintetičke vitamine (tržište „teško“ više od milijarde dolara) koje su tokom 1999. na tajnim sastancima po hotelskim sobama uzetim na izmišljena imena formirale međunarodni kartel dogovorivši se da – osnivanjem fiktivnih firmi i na sve druge načine kojima se ostvaruje monopol-ski položaj u prodaji i uništava konkurencija – podele globalno tržište na šest delova kako bi zadržale ogromne profite iz posla kojim se bave. Sudski ishod je bio ruganje pravdi: dvojica stranaca, zastupnika farmaceutskih firmi nižeg ranga osuđeni su na kazne zatvora i tome je slučaj za pravni sistem okončan. Iz primera koji navodi Albanese može se sa puno osnova postaviti pitanje: u čemu je suštinska razlika između dogovora kriminalaca da podele teritoriju na kojoj će delovati i onemogućće konkurenciju od ovakvih postupaka koji, oficijelno ne spadaju u organizovani kriminalitet. Drugim rečima: šta to – ako ne ovakve protivpravne delatnosti, koje su planirane od većeg broja aktera i nanose ogromnu štetu na globalnom nivou – spada u organizovani zločin?

Skoro čitavu jednu deceniju svedoci smo sličnih pojava i kod nas. Godine 2006. pompezno najavljena „Afera indeks“ (optužnice podnete godinu dana kasnije, a suđenje započeto 2008) do sada nije okončana, što predstavlja najbolji primer ruganja pravdi u Srbiji. U zemlji čije zakonodavstvo usvaja najširu odredbu organizovanog kriminaliteta (po kojoj faktički sve što urade više lica po prethodnom dogovoru spada u ovu kategoriju), tužilaštvo tvrdi da je postojao višegodišnji razrađeni mehanizam korupcije u kome je mreža pokrivala sve fakultetske katedre i omogućavala da diplomu fakulteta dobije i neko ko faktički nije polagao ni jedan ispit – i to, ipak, nije označilo kao organizovani kriminalitet!?!²

Očigledno, radi se o izrazu koji, kako navodi Klaus von Lampe /2016:11/ predstavlja socijalni konstrukt, ili – jednostavnije rečeno, sadržaj pojma „organizovani kriminalitet“ određen je onim što oni koji poseduju moć pod tim podrazumevaju.

2 Na ovom mestu ne ulazimo u pitanje da li se te tvrdnje mogu dokazati i zašto postupak traje toliko dugo jer to je tema za druge analize.

Shvatanje o socijalnom konstruktivizmu, kako navodi Tim Newburn /2007:9/, kriminolozi su preuzeli iz socijalne psihologije.³ Prvi su ga u svojoj nauci detaljnije razradili predstavnici teorije interakcionizma i etiketiranja i pripadnici kritičke kriminologije – preciznije zastupnici abolicionističkih shvatanja.⁴ Čini se da ga je najbolje definisao Nils Christie, jedan od najznačajnijih predstavnika poslednjeg navedenog pravca, u knjizi *Prihvatljivi nivo kriminaliteta* u kojoj konstatuje.

Zločin po sebi ne postoji. Egzistira samo ljudska radnja, akt kome se daje različito značenje u nejednakim društvenim okolnostima. Akt i pridodato mu značenje su činjenice koje zapažamo. Izazov nam je da pratimo sudbinu akta u univerzumu značenja. Posebno, koji socijalni uslovi podstiču ili sprečavaju da određena radnja bude protumačena kao zločin /Christie, 2004:3/.

Doprinos razumevanju zločina kao socijalnog konstrukta dali su i autori iz krila kulturalne kriminologije. Tako Gary Potter i Victor Kappler u Uvodu u zbornik *Konstruisanje zločina* koji su priredili /2006:1/ ističu da verovatno nema fenomena koji više dira emocije ljudi i tako ustrajno utiče na javno mnjenje kao kriminalitet. U stvaranju predstave o zločinu (tu se, inače, mešaju glasine, tračevi, urbane legende i laži sa manipulisanjem iskonskim strahom ljudi za svoja i dobra sebi najbližih) najmanju ulogu imaju naučna saznanja. Autori se pitaju: ko ima najviše koristi od konstruisanja ovog svojevrsnog lavirinta? I odgovaraju: političari, funkcioneri pravosuđa, privatna industrija zaštite i mediji⁵ koji određuju opredeljenje javnog mnjenja. Ono, zahvaljujući tim manipulacijama, pristaje na njihovo viđenje po kome je izlaz u drakonskom jačanju retribucije oličenom u paroli „više policije, više zatvorenih, dugotrajnije kazne i više egzekucija.“

Sve navedeno može se bez ostatka reći i za organizovani kriminalitet. Proces socijalne konstrukcije tog pojma za von Lampe-a je ključ za razumevanje zašto se u njegovom objašnjenju prepliću preterivanja, pogrešne interpretacije i mistifikacije, dok Letizia Paoli i Tom Beken /2014:26/ smatraju da navedeni proces nudi objašnjenje zašto je organizovani kriminalitet izraz iza koga stoji popularno zastrašivanje građana i s tim u vezi njihovo uveravanje kako su jedini izlaz dalji legislativni zahvati i institucionalne promene koje se često svode

3 Njegovim tvorcem smatra se sovjetski psiholog Lev Vygotsky koji je tvrdio da kognitivni proces počiva na socijalnim interakcijama, pa učenje nije prosto usvajanje novih sadržaja, već proces u kome se neko integriše u kolektivno iskustvo zajednice –v. <http://gsi.barkley.edu> .

4 -v. Ignjatović /2009:93 et seq./.

5 Vincent Sacco /1995/ objašnjava da u tom procesu konstruisanja zločina značajnu ulogu igraju mediji kao „posrednik između nevolja pojedinaca i javnih politika“.

na rešavanje kadrovskih problema i način da se obezbedi bolji materijalni status nekima od zaposlenih u državnoj birokratiji.⁶

2. Zašto tako malo znamo o organizovanom kriminalitetu?

Prvo objašnjenje nalazi se u samom poreklu ovog izraza. Kako se često navodi u literaturi, pojam „organizovani kriminalitet“ nije nastao u nauci već u medijskom prikazu nekih zločina i tako je daleko pre no što ga je usvojila kriminologija dobio sadržaj koji i dalje opstaje u dobrom delu javnosti. Ona podrazumeva da o tome već „dovoljno zna“ i ta predrasuda je ključ za razumevanje zašto naučna saznanja teško dopiru do građana.

Naravno, stvaraooci u oblasti prirodnih nauka ne sreću se sa ovim problemom. Teško da će bilo ko od njih na prvom času sa novom generacijom studenata sresti ijednog koji je spreman da se uključi u rešavanje nekog od problema iz termodinamike ili nuklearne fisije. Za razliku od njih, bruceši na pravnom fakultetu će se živo uključiti u diskusiju zašto ljudi vrše zločine i kako ih kažnjavati za takva dela.

Što je još gore, jedan broj kriminologa ne čini ni napor da se emancipuje od takvih laičkih shvatanja. Na ovo kao na opasnost posebne vrste pažnju je skrenuo Emil Durkhem još krajem XIX veka. U poznatom delu *Les rgles de la méthode sociologique* iz 1894. on tvrdi da naučnik u društvenim naukama pri određivanju predmeta istraživanja i tokom izvođenja dokaza mora na svaki način izbeći upotrebu onih pojmova koji su se uobličili izvan nauke i za potrebe u kojima nema ničeg naučnog... (on) treba da se oslobodi tih očiglednosti koje dominiraju duhom laika, da jednom za svagda zbacij jaram tih empirijskih kategorija koje usled dugotrajne naviknutosti postanu tiranske /Dirkem, 2012:57/.

Sledeći odgovor na navedeno pitanje vezan je za činjenicu da ni među samim kriminolozima ne postoji saglasnost koju od dve dominantne koncepcije organizovanog kriminaliteta treba usvojiti.⁷ Pored te dileme, koja – kako ćemo videti i u nastavku ovog rada – ima važne konceptualne i praktične posledice, postoje i druge, od ne manjeg značaja, pomenuti samo neke:

kakav je njegov odnos sa drugim vidovima kriminalne aktivnosti, a naročito prema terorizmu, delima predatorskog imovinskog kriminaliteta koja se vrše u grupi, delima belog okovratnika i kriminalitetu korporacija?

Šta je osnovni pokretač njihovog delovanja (profiti ili/i vlast)

6 Slično tvrde i Cyrille Fijnaut i Letizia Paoli /2006:23/ koji smatraju da mitološka slika organizovanog kriminaliteta „Trajanski konj“ krivičnih nauka i prakse.

7 -v. detaljnije: Ignjatović /2016a/.

- da li je primena nasilja nužan element pojma organizovani zločin?
- da li etnička (rasna) pripadnost ima značaja za njegovo razumevanje?
- kakav je njegov odnos prema javnim (političkim i pravosudnim) funkcionerima?
- kakav je uticaj globalizacije na organizovani kriminalitet?
- kako mu se suprotstaviti i u kojoj meri tom postupku treba poštovati prava čoveka?

Treći doprinos konfuziji vezan je za potrebu da se organizovani kriminalitet odredi u pravnim kategorijama. Samo navođenje mnoštva pokušaja da se on definiše u nacionalnim pravnim sistemima i u međunarodnom pravu zapremilo bi obim monografije. Svako ko se pozabavi analizom tih ponuđenih rešenja jasno uvida koliko navedeni izraz izmiče pravnom načinu razmišljanja. Reč je o kriminološkoj kategoriji koju je teško izraziti pravnim terminima, uz poštovanje načela na kojima počiva pravna država. Stvar još više komplikuje to što kada je jednom data, pravna odredba organizovanog kriminaliteta ne može biti ignorisana od strane kriminologa. Ovo se naročito odnosi na definicije transnacionalnog organizovanog kriminaliteta usvojene od strane Ujedinjenih nacija i regionalnih organizacija (Evropska unija).

U takvoj situaciji, naučnicima ne preostaje ništa drugo no da se još istrajnije pozabave proučavanjem organizovanog zločina. Izlaganje koje sledi predstavlja istorijski osvrt koji bi trebalo da ukaže na neke od rezultata njegovog naučnog proučavanja. Kao podsećanje do čega se došlo i koja pitanja su ostala otvorena.

3. Kratak pregled istraživanja organizovanog kriminaliteta

Prva izučavanja organizovanog zločina vezana su za SAD i Italiju. Kada govorimo o Italiji, u literaturi (Klaus von Lampe /2016:38/) se može naći podatak da su osnivač kriminologije Cesare Lombroso i etnolog Guiseppe Pitr u drugoj polovini XIX veka istina počeli proučavanje sicilijanske Mafije i napuljske Kamore, ali je izraz „organizovani kriminalitet“ u nauku ušao tek 1920-tih godina.

Isti autor tvrdi da su u SAD istraživanja organizovanog kriminaliteta prošla kroz nekoliko faza: 1) „klasičan period“ (1920-te godine); 2) „žurnalistički period“ – od 1930-tih do 1960-tih godina); 3) kasne 1960-te godine; 4) pojava akademske literature u kojoj je kritikovano poistovećivanje mafije sa organizovanim kriminalitetom; i 5) posle 1980-tih period skretanja pažnje na nove manifestacije organizovane kriminalne delatnosti, a naročito na njenu transnacionalnu dimenziju /*ibid.*/.

U daljem izlaganju ukratko ćemo ukazati na poznata istraživanja organizovanog kriminaliteta pre svega u SAD jer je u svetskim okvirima i u odnosu na ovo pitanje uticaj američkih kriminologa dominantan.

3.1. Začetnici – Landesco i Thrasher

U kriminološkoj literaturi /Abadinsky, 1981:75/ se iznosi podatak da je prvu monografsku publikaciju o organizovanom kriminalitetu u SAD napisao John Landesco 1929. godine. On je kao istraživač nevladine organizacije Udruženje za krivičnu pravdu Ilinoisa (e. *Illinois Association for Criminal Justice*) proučavao kriminalno podzemlje Čikaga i ostavio izvanredan prikaz kako je ono funkcionisalo pre Prohibicije i prvih godina primene ovog velikog zakonodavnog promašaja.

Najbolji primer organizovane kriminalne delatnosti tokom poslednje četvrtine XIX i početkom XX veka bilo je ilegalno kockanje i prostitucija.⁸ Kada se radi o kockanju, Landesco /1929:45/ tvrdi da se način funkcionisanja organizovanog kriminaliteta u Čikagu može videti na primeru uspona jednog od aktera tog „biznisa“ – njegovo ime bilo je Mont Tennis. Po mišljenu pisca knjige *Organizovani kriminalitet u Čikagu*, „kompletna životna istorija jednog čoveka može obelodaniti praktično sve što se odnosi na ilegalno kockanje u tom gradu“ /Landesco, 1929:45/. Uz ostale prevarne metode, Tennis je došao na ideju da potkupi telegrafiste koji su mu javljali rezultate konjskih trka pre no što su ih znali kladioničari. Uspon od statusa samo jednog od aktera do preuzimanja glavne uloge u „poslu“ sa kladenjem na konjskim trkama (oko 1909) odigrao se zahvaljujući uništenju konkurencije nasiljem i korišćenjem policije kao oruđa za progon „drugih igrača“. Velike sume Tennis je odvajao za korumpiranje političara i policajaca, a kasnije je preuzeo akcije i u Telegrafskom servisu u Sinsinatiju. Zahvaljujući tome, u periodu pre Prohibicije postao je „car kladenja na konjskim trkama u SAD i Kanadi“ /Landesco, 1929:59/ koji je na platnom spisku imao policajce u dvadeset američkih gradova i zaposlene u osamnaest telefonskih i telegrafskih kompanija.

Kako navodi Howard Abadinsky /1981:75/, sa Prohibicijom je profit od ilegalnog kockanja opao, ali je Tennis „prodao svoje deonice“ dvojici novih „velikih igrača“ – preuzeli su ga George („Bugs“) Moran i Alphonse („Scarface Al“) Capone.

Prikaz organizovanog kriminaliteta u Čikagu koju je dao John Landesco ima dve bitne karakteristike: prvo, on je u kriminologiji začetnik onoga što bi se moglo nazvati „personalizovanje organizovanog zločina“. Ta orijentacija, koja je i do naših dana dobila veliki broj nastavljača, organizovani kriminalitet objašnjava kroz delovanje poznatih likova iz sveta kriminalnog podzemlja. Nije sporno da se, kako to smatra Pierre de Champlain /2004:1/, istorija kriminaliteta u SAD i Kanadi može ispričati i kroz priču o životu poznatih gangstera;

8 Među prvima, ovaj autor je dokazao da iza bordela u većini američkih gradova stoji kriminalno podzemlje /Landesco, 1929:25/.

takođe, jasno je da je ona vrlo privlačna i za pisce i za čitaoce. Međutim, ovaj pristup zanemaruje da je organizovani kriminalitet proizvod delovanja grupa ljudi i da ima svoj način funkcionisanja koji zavisi samo u manjoj meri od ličnih karakteristika „poznatih likova“. Zato se i događa da posle izlaska bilo kog pojedinca iz „posla“ nastavlja da funkcioniše sa novim akterima.

Drugo, slika organizovanog zločina u Americi, kako ju je Landesco nacrtao, je predstavljena u vrlo pesimističnim tonovima. On funkcioniše zahvaljujući korupciji političara i policije, kao i sposobnosti da se pronikne u načine zloupotrebe tehničkih novina kako bi se uspešnije „vodio biznis“. Ono što je najgore je da policija služi moćnim kriminalcima da bez primene sile eliminišu „nepoželjne aktere u poslu“. Pod vidom primene zakona, ona uklanja konkurente „velikim igračima“.

Iako Landesco nije prvi koji je ukazao na saradnju kriminalnog podzemlja i vlasti,⁹ crna slika koju je on dao imala je posebnu težinu jer je bila plod dugogodišnjeg istraživanja. No bila je neprihvatljivija političarima i izvršnoj vlasti, pa su oni uz pomoć medija javnosti uskoro predstavili organizovani kriminalitet kao moćnu nacionalnu organizaciju u kojoj stranci imaju odlučujuću ulogu. I građani su tu priču vrlo brzo i lako „progutali“.

Mada se poznata knjiga *Gang* (radi se o prerađenoj doktorskoj disertaciji koju je 1926. odbranio Frederic Thrasher) pojavila pre Landesco-vog rada, navodimo je na ovom mestu jer je samo delimično povezana sa temom organizovanog kriminaliteta. Proučavajući čikaške gangove Thrasher /1927:36/ sebi postavlja zadatak da odgovori na pitanje šta je gang i u čemu se on razlikuje od drugih formi kolektivnog ponašanja kakvi su sportski klub, gomila, udruženje ili tajno društvo? Posle detaljne analize 1.313 takvih, dominantno maloletničkih grupa,¹⁰ on je utvrdio njihove zajedničke karakteristike koje je sazeo u definiciji po kojoj je gang grupa koja u društvenim napuklinama¹¹ nastaje spontano,¹² da bi se zatim integrisala kroz sukobe. Karakterišu je sledeći tipovi ponašanja: odnosi licem u lice među članovima, snažan uticaj na promene njihovih osobi-

9 Letizia Paoli i Tom Beken /2014:15/ smatraju da je na to prvi put 1896. godine ukazalo njujorško Društvo za prevenciju zločina (e. New York Society for the Prevention of Crime), takođe kod ilegalnog kockanja i prostitucije koji su se u tom gradu odvijali uz zaštitu predstavnika vlasti.

10 Od navednog broja, samo njih 243 su u sastavu imali i punoletna lica.

11 „Napuklinama” (e. interstices) ovaj autor naziva međuprostor u kome (sadejstvom činilaca kakvi su nebriga gradske sredine i nemogućnost zasnivanja legitimnog identiteta u razdoblju mladalačke turbulencije) nastaje delinkventna potkultura /-v. Ignjatović, 2015:76/.

12 Martin Snchez-Jankowski /2003/ posebno insistira na ovom elementu koji odvaja gang od kriminalnih grupa starijih lica: mladi se rado pridružuju gangu zato što im ta zajednica omogućava da imaju drugare, zabavu i da konzumiraju stvari koje žele – kasnije, u nameri da do njih dođu, mogu početi da vrše inkriminisana dela.

na, kretanje u grupama, sukobi i planiranje. Rezultat kolektivnog ponašanja su uspostavljanje tradicije, spontane interne strukture, borbeni duh zajedništva, solidarnost, kolektivna svest i moral i vezanost za određenu teritoriju /Thrasher, 1927:57/.

U delu knjige čiji je naslov *Gang i organizovani kriminalitet* (e. *The Gang and Mob*) Thrasher ukazuje da maloletnički gang može prerasti u organizovanu kriminalnu grupu, odn. biti njen nukleus i navodi primer ganga pod nazivom *Dirty Dozen*. Superiorna organizacija, solidarnost i kolektivni moral daju takvim kriminalnim grupama stabilnost i njihove aktivnosti čine još destruktivnijim.

Takođe, ukazao je i kako su neki od čikaških kriminalnih sindikata koji su kršili Prohibiciju nastali iz gangova mladih. Opisuje je kako je Atletsko društvo (*Social Athletic*) koje su stvorili političari i mladi članovi radi rekreacije omladine počelo da, uz dozvoljene, vrši i kažnjive delatnosti. John Hagendorn /2010:956/ navodi da Thrasher nije primetio saradnju političara i kriminalnih grupa, što je u slučaju *Social Athletic* klubova postalo očigledno kada se u njihovo upravljanje uključio poverljivi čovek iz bande Al Capone-a.

U literaturi je nepodeljeno mišljenje da je Thrasher ne samo jedan od osnivača čuvene čikaške kriminološke škole, nego i začetnik nekoliko pravaca u toj nauci: teorije o potkulturama, diferencijalnoj asocijaciji, a u novije vreme, on se navodi kao jedan od utemeljivača interakcionizma i teorije etiketiranja.¹³ Za temu kojom se bavimo u ovom radu, međutim, najznačajnije je njegovo ukazivanje na to da je jedan od modela formiranja organizovanih kriminalnih grupa njihovo izrastanje iz maloletničkih gangova.

Ono što mu se, međutim zamera je da se koncentrisao na gangove čiji članovi su bili maloletnici i belci. Zato su njegovi zaključci bili samo delimično primenjivi onda kada su posle II svetskog rata počeli da dominiraju grupe afro i latinoamerikanaca.

Najzad, treba ukazati na njegovu kritiku medijskog izveštavanja o kriminalitetu koje počiva na spektakularnim tvrdnjama i ukazivanju kako američko društvo ugrožavaju sve veći talasi zločina. Umesto navedenog, Thrasher se zalaže za ozbiljan pristup koji bi javnosti trebalo da „objasni korene pojave koji uključuju porodične probleme, siromaštvo, degradirane životne sredine, neefikasno religijsko i opšte obrazovanje, kao i neadekvatnu rekreaciju /Thrasher, 1927:491/.

13 To gledište zastupa kineski autor Xiaoming Chen /2002/ koji posebno naglašava da je Thrasher zastupao stav da prerana reakcija organa socijalne kontrole na devijantna ponašanja mladih mogu ove voditi u kriminalitet.

3.2. Donald Cressy: Organizovani kriminalitet = italoamerička mafija

Priča o jednom od velikana kriminologije (a Cressey je to zaista bio)¹⁴ povezana je sa našom temom na više načina. Pre svega, njegovo gledište o postojanju moćne centralizovane organizacije koja drži čitavo kriminalno podzemlje SAD,¹⁵ a čine je 24 velika udruženja – „familije“ čiji članovi su isključivo lica italijanskog porekla;¹⁶ one su ustojene u vidu piramide (na čijem čelu stoji Gazda, srednji ešalon čine poručnici, a na najnižem mestu u hijerarhiji su „vojnici“); postoji poseban kodeks ponašanja članova i način na koji se „regrutuju kadrovi“; podela svih poslova kojima se organizovani kriminalitet bavi vrši se na legalne i ilegalne,¹⁷ postale su „opšte mesto“ ne samo za mnoge naučnike, nego i za javnost u Americi i drugim delovima sveta.

Cressey je ove zaključke izveo iz dokumentacije koju mu je dostavio Federalni istražni biro (FBI), uz napomenu da su u pitanju „podaci dostupni samo šefu FBI i predsedniku SAD.“ On je od vlasti izabran „da američkoj javnosti konačno objasni šta je organizovani zločin“ jer je bio član Predsedničke komisije za primenu zakona i administraciju pravosuđa (e. *President's Comision on Law Enforcement and Administration of Justice – LEAJ*) koju je Lyndon Johnson fomirao pre svega iz političkih razloga.¹⁸ Međutim, nije razjašnjeno kako je došlo do toga da baš Donald Cressey dobije mandat da napiše deo Izveštaja o organizovanom kriminalitetu /Cressey, 1967/,¹⁹ ali je nesporno da je podatke iz tog dokumenta iskoristio za pisanje poznate monografije *Krada nacije – struktura i delovanje organizovanog kriminaliteta u Americi /1969/* koju

14 Henk van de Bunt /2010/ ga svrstava u pedeset najvećih mislilaca te nauke.

15 Jedan od najvećih autoriteta kriminologije u našem vremenu – Marcus Felson u knjizi *Zločin i svakodnevni život /1994/* negira ovo stanovište i ukazuje da je organizovani kriminalitet pre mreža pojedinaca koji deluju protivzakonito, bez vođenja iz nekakvog centra.

16 U grupi retkih uspešnih praktičara koji su dali doprinos u suzbijanju organizovanog kriminaliteta, nekadašnji državni tužilac SAD Ramesey Clark u knjizi *Kriminalitet u Americi /1971/* posebno kritikuje to što se na taj način zanemarivanje postojanja mnoštva malih, nezavisnih grupa koje deluju na ograničenim geografskim područjima i nemaju ništa zajedničko sa glamurom koji okružuje gangstere italijanskog porekla.

17 Oni kontrolišu ilegalno kockanje, reket, zelenaštvo, glavni su u dilovanju heroina, infiltrirali su se u radničke sindikate; ušli su i u legalni biznis (proizvodnja sladoleda, zarada od džu boks automata) ... Takođe, učestvuju u kampanjama za izbor javnih funkcionera u sve tri grane vlasti.

18 Time je Johnson ispunio svoje predizborno obećanje dato u situaciji kada je porasla zabrinutost javnosti zbog stanja kriminaliteta, a naročito organizovanog; takođe, želeo je da pomogne svom državnom tužiocu (Rober Kennedy) koji se sa puno energije posvetio borbi protiv kriminalnog podzemlja.

19 Cheryl Jonson i Gilbert Geis /2010:223/ tvrde da je to izdejstvovao njegov „klasić sa studija“ Lloyd Ohlin (sa Richard-om Clovard-om tvorac je teorije koja nosi naziv 'delinkvencija i mogućnosti').

mnogi poznavaoци ove materije – kao Peter Lupsha – smatraju „klasičnim delom“ o organizovanom kriminalitetu, a pisac predgovora jednom od brojnih izdanja ove knjige James Finckenauer /2008:xii/ navodi da je ona nezaobilazna – bez obzira da li se pisci saglašavaju sa stavovima koje je izneo Cressey – u svim kasnijim uticajnim monografijama o organizovanom zločinu.²⁰ Takođe, tvrdnje koje iznosi Cressey odlučujuće su delovale na zakonodavne inicijative, među kojima se posebno ističe poznati Zakon o organizacijama koje se bave reketom i korumpiranjem (*Recketeer Influenced and Corrupt Organizations - RICO*).

3.3. Kritike koncepcije organizovanog zločina koju zastupa Cressey

U kriminološkim radovima pobijan je skoro svaki od ključnih stavova koje iznosi ovaj autor, kao i njegov metodološki pristup, tj. oslanjanje samo na jednu vrstu podataka.

Mnogi kriminolozi tako kritikuju njegovo izjednačavanje organizovanog zločina sa Mafijom koje je najbolje izraženo u njegovoj poznatoj konstataciji da „onaj ko razume Koza nostru, shvata i organizovani kriminalitet u SAD“ /Cressey, 1969:21/. U knjizi *Mistika Mafije*, Dwight Smith /1975:311/ tvrdi da je Cressey podlegao mističnom verovanju o jednoj i jedinoj, svemoćnoj kriminalnoj organizaciji i stereotipima koji vezuju organizovani zločin samo za Italijane, odn. Sicilijance. Istina je da je to pojednostavljenje bilo vrlo zastupljeno u medijima i popularnoj kulturi, ali naučnici ne smeju podleći onome što je Francis Bacon nazvao „idolima trga i pozorišta“.²¹

Među najžešćim negatorima učenja o mafiji kao tajnom birokratskom kartelu koji „posluje“ na racionalnim principima je Joseph Albini. U knjizi *Američka Mafija – geneza legende* /1971/ autor kritikuje Cressey-a da zastupa istorijski ograničen pristup zbog čega su njegova objašnjenja i opisi fragmentarni /Albini, 1971:176/. Mnogo sistematičniji u kritici je ovaj autor u radu objavljenom nekoliko godina kasnije u kome nastoji da evaluiira doprinos proučavanju organizovanog kriminaliteta koji je dao Cressey. Pre svega, njegov lični utisak je da se ovaj plašio da će biti žrtva svemoćnog podzemlja i time se može tumačiti njegovo oslanjanje isključivo na obaveštajne podatke FBI i tvrdnja da je u ovoj oblasti nemoguće primeniti tehniku posmatranja sa učestvovanjem. Albini /1988/ jasno ističe da za većinu zabluda i pogrešnih tumačenja Cressey može zahvaliti selektivnim podacima koje je dobio od obaveštajaca i priznaje da bi svako ko bi se oslonio samo na te izvore došao do zaključka do

20 Radi se o delima čiji autori su: Abadinsky, Albanese, Lyman i Potter, Kenney i Finckenauer, kao i Paoli.

21 -v. Ignjatović /2015:206/.

kojih je došao Cressey. Ali, odmah mu zamera što nije ni pokušao da naučnoj javnosti prezentuje bar deo te dokumentacije.²²

Redaju se dalji prigovori Cressey: a) nedoslednost u korišćenju termina koja je posledica činjenice da nije pošao od odgovarajuće definicije koja može usmeriti istraživanje; b) nema kritičke evaluacije podataka;²³ istorijsko objašnjenje kako je organizovani kriminalitet u SAD nastao iz sicilijanske Mafije je krajnje uprošćeno, smatra Albini /1988/. Ono što je najgore, slika organizovanog kriminaliteta koju je dao Cressey – kao mistična, mitološka, večita²⁴ i sveprisutna opasnost – usmerila je, opet, pažnju organa gonjenja samo na organizacije italijanskog porekla, tako da je ogroman broj dela iz ove oblasti ostao neotkriven jer učinioci nisu pripadali toj grupi. Kasnije, od predsednika Raegana formirana Predsednička komisija našla je da je učešće grupa italijanskog porekla u organizovanom zločinu u SAD manje od 0,1%.

Na navedene primedbe odgovorila su dvojica Cressey-ovih saradnika – Charles Rogovin i Frederick Martens.²⁵ – koji 1992. u časopisu *Revija za savremeno krivično pravosuđe* objavljuju rad „u odbranu Cressey-a“. Pokušavaju da ukažu kako većina navedenih prigovora ne stoji, kako u odnosu na metodološke propuste, tako i u odnosu na činjenice na kojima zasniva svoje stavove.²⁶

Albini /1971/ smatra da se ključ za razumevanje organizovanog kriminaliteta nalazi u dijadičnom odnosu patron (zaštitnik) – klijent, pri čemu ovaj prvi omogućava da se uspostave kontakti kako sa drugim akterima iz sveta podzemlja, tako i sa državnim organima. Time on svom klijentu obezbeđuje razvoj poslova, ali i zaštitu od organa formalne socijalne kontrole. Klijent za to plaća patronu određenu sumu kao znak poštovanja

22 Utoliko pre što je, kako se navodi u časopisu LIFE od 07. marta 1969. (p.16), kao odgovor na tvrdnju koju je deceniju ranije izneo profesor Daniel Bell kako je postojanje nekakve alijanse u kriminalnom podzemlju običan mit – Cressey izjavio: „nijedan racionalan čovek koji bi pročitao dokaze koje sam video ne bi to mogao da ospori“.

23 Nekritički je prihvatio kao istinitu priču da se 11. septembra 1931. odigrao navodni „Dan čišćenja Mafije“ (e. Purge Day), kada je, kako su tvrdili mediji i izvori iz podzemlja, oko 40 lidera kriminalnih gangova italijanskog porekla izgubilo život u zaveri koju su skovali mladi članovi njihovih bandi. Za tu tvrdnju, nikada nisu pronađeni dokazi.

24 Njegov je stav da se mafija ne može eliminisati iz američkog društva i zato vlastima predlaže neku vrstu primirja sa njom, uz tolerisanje njene težnje da korumpira javne funkcionere i maksimalizuje profite.

25 Prvi je u karijeri zauzimao mesto direktora Udarnih odreda za organizovani kriminalitet, a drugi je karijeru počeo kao obaveštajac –v. Finckenaue /2008:xvii/.

26 Interesantna je naročito njihova odbrana od tvrdnje da Cressey nije pošao od dobre definicije organizovanog kriminaliteta. Autori se pozivaju na čuveni stav jednog poznatog američkog sudije (Peter Stewart) koji je rekao: „ja ne znam definiciju pornografije, ali odlično prepoznajem šta je to“.

I drugi autori gradili su svoje učenje o organizovanom kriminalitetu na kritici ideja koje je zastupao Cressey. Navešćemo, podsećanja radi,²⁷ samo neke od tih stavova koji na drugi način objašnjavaju organizovani zločin u SAD. Tako je Gay Talese u knjizi *Poštuj oca* /1971/ proučavajući organizaciju bande jednog od poznatih likova iz gangsterskog sveta (Joseph Bonano) utvrdio da ona (kao i ostale) počiva na srodstvu članova – krvnom ili onom „po Bogu“ (kumstvo). Francis Ianni sa Elizabeth Reuss-Ianni /1972/ takode smatraju da je kriminalno podzemlje Amerike sistem koji počiva na porodičnim vezama, a Annelise Anderson u knjizi *Biznis organizovanog kriminaliteta- jedna Koza nostra familija* /1979/ pokazuje kako je jedna od 24 velike bande o kojima govori Cressey (ima 75 članova i dodelila joj je pseudonim „Benguerra“), ima malo zajedničkog sa privrednim korporacijama.

Alan Block i William Chambliss u delu *Organizovani kriminalitet* /1981/ proučavaju ga kroz trgovinu opijuma i heroina, kako u SAD, tako i u Evropi. Posmatrajući je u istorijskom, političkom i ekonomskom kontekstu, zaključuju da je kapitalizam bio motorna snaga za širenje tržišta droga. Fokusriraju se naročito na trgovinu kokainom u Njujorku u drugoj deceniji XX veka, ali i na korupciju, prodor u radničke sindikate i niz drugih pojava u kojima dolazi do veze vlasti i legitimnog biznisa sa jedne i kriminalnog podzemlja, sa druge strane, pišu i o tome kako organizovani zločin integriše urbanu sirotinju u političku ekonomiju kapitalizma; kako i u SAD i Evropi „legitimni biznis“ lako sklizne u ilegalne aktivnosti; da pravni poredak u Americi nikada nije na isti način tretirao pripadnike različitih klasa; da je Zakon o kontroli organizovanog zločina (*Organized Crime Control Act*) iz 1970. poslužio za političku represiju; i kako je slika koja je u javnosti stvorena o organizovanom kriminalitetu poslužila da se „proguraju“ sporne zakonske odredbe.²⁸

Chambliss je proučavao i organizovani kriminalitet u jednom američkom gradu u nastojanju da utvrdi koliko se ono o čemu su govorili državni organi i Cressey može videti u praksi. Imajući iskustva iz Sietla,²⁹ došao je do zaključka da organizovani zločin u tom gradu nije pod kontrolom Mafije i da su u njemu poslovni ljudi, političari, funkcioneri pravosuđa i sitni kriminalci povezani u „podzemnu, nevidljivu industriju“ za koju on ima poseban naziv: „mreža zločina“ /Chambliss, 1988/.³⁰

27 -v. detaljnije: Ignjatović, Škulić /2012:39-43/.

28 -v. www.ncjrs.gov

29 Ovaj nekonvencionalni autor izvanredne imaginativnosti izučavao je kriminalno podzemlje u tom gradu tako što je bukvalno „stavio glavu u torbu“ – ne krijući svoj identitet i cilj istraživanja, stupio je u kontakt sa „licima koja su već poznata policiji“ (floskula iz naših medija) i od njih zatražio da mu omoguće da utvrdi kako „posao funkcionise“.

30 Konceptija o organizovanom kriminalitetu kao protivzakonitoj delatnosti sa mrežnom strukturom prihvaćena je i od drugih autora – v. Škulić /2015:45/.

Veliki doprinos stvaranju drugačije slike o organizovanom kriminalitetu od one koju uporno promovišu političari, organi reda i mediji dao je Gary Potter u knjizi *Kriminalne organizacije – porok, reketiranje i politika u jednom američkom gradu*. Da bi objasnio o kakvoj se pojavi radi, autor je istraživao organizovani zločin u gradu koji je nazvao „Morisburg“.³¹ U pitanju je industrijski grad na važnom putnom pravcu u kome živi oko 100.000 ljudi čiji godišnji budžet iznosi 22 miliona, a dohodak po glavi stanovnika je 4.500 dolara. Posle II svetskog rata, grad ekonomski nazaduje, pa njegova populacija svake decenije opada za oko 7%.

„Morrisburg“ ima dugu tradiciju poroka i iznuđivanja. Poslednjih godina XIX veka, tu je delovala i italijanska 'Crna ruka', a pominje se i u izveštaju koji je pripremio Kefauver-ov Komitet. Potter navodi da su u 1970-tim i 1980-tim kriminalne aktivnosti uglavnom vodile tri grupe („Gianellis“, „Akbars“ i „James Gang“). Došao je do velikog broja podataka o njihovom delovanju i kontaktima sa legitimnim biznisom i predstavnicima vlasti, na osnovu čega je zaključio da se organizovani kriminalitet ne može predstaviti kao italijanska Cosa Nostra „familija“, kubanski gang ili jevrejski zelenaš. On je „sveprožimajuća serija kriminalnih mreža koje u SAD cvetaju već duže od veka“. One postoje zahvaljujući potrebi ljudi za njihovim uslugama. Kada im ne bi trebalo kladenje, ne bi bilo ni kladionica. Ista je stvar i sa narkoticima, pornografijom i prostitucijom. Kada političari i predstavnici pravosuđa ne bi tolerisali i profitirali od organizovanih kriminalnih delatnosti, ne bi u gradovima postojali „rejoni poroka“. Baš kao i veliki američki koncerni, i organizovani zločin buja jer obezbeđuje usluge bitne za američki društveni, ekonomski i politički život. To nisu stranci, niti njihova zavera protiv američkog društva – naprotiv, oni su njegov proizvod /Potter, 1994:189/.

3.4. Preokupacija transnacionalnom dimenzijom organizovanog kriminaliteta

Oduvek je jedan broj organizovanih kriminalnih grupa svoje delatnosti vršio na teritoriji više država – od bande koju je vodio Jonathan Wild početkom XVIII veka,³² pa preko širenja aktivnosti sicilijanske Mafije na tlo

31 Radi se o pseudonimu, kao i u slučaju oznaka kriminalnih bandi i legitimnih firmi koje u gradu deluju. Potter /1994:47/ navodi: „u terenskom istraživanju poverljivost je izuzetno značajna. U ovom slučaju, korišćeni su pseudonimi gradova koji su involvirani, lica koja su intervjuisana, svih živih ljudi (uključujući i biznismene) čija imena su u narativima pomenuta – takvi su stavljeni pod navodnike kako bi se razlikovali od onih čija prava imena i nazivi su navedeni”.

32 Frank Schmallerger /1996:348/ smatra da je za označavanje delatnosti ove kriminalne grupe po prvi put u istoriji upotrebljen izraz „organizovani kriminalitet“.

SAD sa kraja XIX i početke XX veka, sličnih primera sa kineskim Trijadama i japanskim Jakuzama ...

Sa procesom globalizacije koji je počeo da jača sa krizom socijalističkog društvenog uređenja i postepenim pretvaranjem sveta u unipolarni,³³ jača težnja za stvaranjem svetskog globalnog tržišta koje podrazumeva slobodu kretanja robe, novca, ljudi i ideja. Uz ove globalne tendencije, na Starom kontinentu počinje realizacija projekta „Evropa bez granica“ koji je sukcesivno doveo do ukidanja viznog režima i ubrzanja protoka ljudi i dobara.

Međutim, kao prirodna posledica ovog procesa, otvorilo je mogućnost da kriminalne organizacije mnogo lakše svoje aktivnosti prošire izvan granica matične zemlje i, naravno, one su tu šansu iskoristile. Zato se u kriminološkoj literaturi javljaju radovi koji se fokusiraju na ovu dimenziju organizovanog kriminaliteta.³⁴ Tako Frank Hagan u knjizi *Uvod u kriminologiju* /1990:476/ smatra da se organizovani kriminalitet ne može ograničiti na teritoriju bilo koje države ili dela sveta niti je vezan samo za liberalno demokratsko uređenje – naprotiv, on isto tako postoji i u korumpiranim diktatorskim režimima,³⁵ kao što se i kriminalne organizacije povezuju nezavisno od porekla i režima u kome su nastale. Hagan za takvu delatnost koristi izraz „*međunarodni organizovani kriminalitet*“.

John Martin i Anne Romano /1992:14/ koriste izraz „*multinacionalni organizovani kriminalitet*“ kao zajednički naziv za zabranjena dela koja prelaze granice jurisdikcije države ili na bilo koji način trajno utiču na kvalitet života građana u dve ili više država.³⁶ Radi se o delima čija priroda je multinacionalna jer se vrše zahvaljujući postojanju međunarodnih zločinačkih mreža. U ranijoj literaturi mogao se naći i termin „*prekogrančni* /-v. Ignjatović, Škulić, 2012:103/, kao i onih autora koji su insistirali na izrazu „*globalni organizovani kriminalitet*“.³⁷

Ovaj poslednji termin revitalizuju Diana Siegel, Henk van de Bunt i Damin Zaitch saradnici Centra za informacije i istraživanje organizovanog kriminaliteta (e. *Center for Information and Research on Organized Crime – CIROC*) priređivači knjige u kojoj su objavili radove prezentovane na seminarima organizovanim od strane Instituta i Fakulteta za krivično pravo i krimi-

33 Vrlo brzo, nestaju dva „sveta“ Drugi (ili Svet komunizma) i Treći (ili Svet nesvrstanih).

34 Naravno, prvo u SAD jer je ta zemlja od svog nastanka bila poželjna destinacija za imigrante iz celog sveta /-v. Ignjatović, 2016/.

35 Autor se poziva na knjigu *Organizovani kriminalitet, globalna perspektiva* čiji autor Rober Kelly /1986/ je među prvima ukazao na tu okolnost.

36 To nisu neka nova dela, već njihovu specifičnost čine velika opasnost, odlična organizovanost učinilaca i integrisanost u ilegalne i ilegalne strukture moć država. Čak, autori smatraju da učinci imaju podršku države za njihovo vršenje.

37 Na primer: *Linea Raine* /1994/ i *Emilio Viano* /1999/.

nologiju Slobodnog univerziteta u Amsterdamu. U Predgovoru ovog Zbornika Henk van de Bunt i Diana Siegel /2003:3/ ukazuju da izraz „*globalni organizovani kriminalitet*“ najbolje odražava promene ovog tipa kriminalne aktivnosti u doba globalizacije, migracija i tehnološkog razvoja.

Bez obzira na ozbiljnost argumenata onih koji se opredeljuju drugačije, već skoro četvrt veka u nauci se najčešće koristi izraz „*transnacionalni organizovani kriminalitet*.“ Njegovim prometerom može se smatrati nekadašnji generalni sekretar INTERPOL-a Andre Bossard koji je u knjizi *Transnacionalni kriminalitet i krivično pravo* izneo mišljenje da se ovakvi zločini od drugih razlikuju po tome što učinilac radi njegovog vršenja prelazi iz jedne države u drugu ili se delatnost odvija na teritoriji barem dve zemlje /Bossard, 1990/.

U skladu sa navedenim trendom, došlo je do promena kako u poimanju organizovanog zločin, tako i na zakonodavnom planu. Kada se radi o prvoj konsekvenci, može se zapaziti da je u poslednjoj deceniji prošlog veka više autora unelo „internacionalni element“ u pojam organizovanog kriminaliteta. Među njima su i takvi poznavaoi ove oblasti kakvi su Namac Günter Kaiser i Italijan Ernesto Savona. Prvi je u svojoj definiciji uz ostale njegove bitne crte (- udruživanje više lica u profitno orijentisanu zajednicu; - postupanje po planu; - organizacionu strukturu; - povezivanje ilegalnih i legalnih aktivnosti; - fleksibilnu tehnologiju delovanja; - korišćenje tehničke infrastrukture; - vršenje uticaja na politiku, medije, javnu upravu, pravosuđe i privredu) naveo i - pokretnost i internacionalnost /Kaiser, 1993/. Drugi, pak, u bitne osobine (prestupnici su organizovani i upućeni na kooperativnost; koriste nasilje i korupciju; kriminalne aktivnosti prikrivaju učestvom u legalnim delatnostima; pribavljanje profita je osnovni cilj) svrstava i transnacionalnu prirodu, odn. to što te delatnosti prelaze nacionalne granice /Savona, 1995/.

Najveće promene su se ipak odigrale na terenu pravnog reagovanja na organizovani kriminalitet. Mogle su se i očekivati jer je internacionalizacija pojedinih kriminalnih aktivnosti zahtevala međunarodnu saradnju pravosudnih institucija različitih zemalja; ova je, opet, bila teško ostvariva ukoliko ne postoji minimalni zajednički sadržaj koji se podvodi pod pojam „organizovani kriminalitet“. Put kojim se do tog sadržaja može doći bilo je usvajanje Međunarodne konvencije iz Palerma³⁸ za čije donošenje su bile zainteresovane pre svega SAD, a ulogu „izvođača radova“ imale su Ujedinjene nacije (UN).³⁹ Kako se navodi u literaturi, /Edwards, Gill, 2006:8/ najmoćnija država savremenog sveta

38 Međunarodna konvencija protiv organizovanog kriminaliteta iz decembra 2000. godine.

39 -v. detaljno knjigu *Transnacionalni organizovani kriminalitet u međunarodnom pravu* čiji autor je Tom Obokata /2010/.

uspela je u tom procesu da nametne definiciju organizovanog kriminaliteta koja je njoj odgovarala, a koja je:

– preširoka, pri čemu se organizovani kriminalitet meša sa nekim drugim kriminalnim delatnostima (izjednačavanje „organizovanog” i sa drugim oblicima kriminalne delatnosti koje ugrožavaju značajna dobra i vrednosti – „najteži oblici kriminaliteta”);

– zasnovana na koncepciji o primarnom značaju organizacije u odnosu na delatnost („bitni su ljudi, a ne njihova dela”), sa svim posledicama takvog pristupa o kojima će biti reči u delu rada koji sledi.⁴⁰

Na ovom mestu, treba naglasiti da je – i pored neosporne činjenice da u naše vreme organizovani kriminalitet dobija sve značajniju transnacionalnu dimenziju – izjednačavanje pojma „organizovani” i „transnacionalni organizovani kriminalitet” pogrešno i da počiva na pretpostavci da je veći broj kriminalnih organizacija razvio svoju delatnost širom sveta odn. u kontinentalnim razmerama. Pre svega, najnovija istraživanja pokazuju da je takvih organizacija vrlo malo i da su razmere takvih delatnosti mnogo manje od očekivanih.

U jednom od najnovijih brojeva revije *European Journal of Criminology* saradnici italijanskog istraživačkog centra Transcrime na Univerzitetu Sveto srce u Milanu koje je predvodio Francesco Calderoni, zajedno sa kolegom sa Univerziteta u Kardifu objavili su rad koji je rezultat proučavanja delatnosti četiri najuticajnije italijanske mafijaške organizacije (Cosa Nostra, Camorra, ‘Ndragheta i Apulijska mafija) izvan teritorije matične zemlje. Primenom složene metodologije koja se prevashodno oslanjala na javno objavljene izveštaje pravosudnih organa o saradnji i aktivnostima organizacija iz velikog broja zemalja u periodu 2000-2012, zaključak je da je samo jedna organizacija (‘Ndragheta) nastojala da stvori strukturisane grupe u inostranstvu, dok su ostale, koncentrišući se prevashodno na nekoliko razvijenih zemalja (Nemačka, Kanada, Australija i – naravno – SAD) težile da na drugi način ostvare učešće u nezakonitim delatnostima (pre svega trgovini narkoticima, manje u pranju novca) /Calderoni et al., 2016/.

Ovo potvrđuje stav koji je više puta u svojim radovima iznela Letizia Paoli /2002/ da i one organizacije koje su uspele da prošire svoju delatnost izvan granica matične zemlje u velikoj meri zavise od saradnje sa „domaćim” kriminal-

40 Treba naglasiti da je ova koncepcija mnogo prihvatljivija državama koje su decenijama osporavale da imaju problem sa organizovanim kriminalitetom. Sada im je jednostavnije da konstatuju postojanje njegove transnacionalne varijante na svom tlu, posebno ako se ona svodi kao delovanje stranaca. Podsećamo da su u mnogim zemljama – kao primer mogu biti navedene (nekadašnja Zapadna) Nemačka i Holandija – organi reda i naučnici jasno ukazivali da se društvo suočava sa organizovanim kriminalnim delatnostima, uz obaveznu napomenu da ih vrše stranci.

nim organizacijama jer nisu uklopljene u lokalne prilike i specifični ambijent. Čak i kod poslova za koje je poznato da se odvijaju u planetarnim razmerama – kakvo je dilovanje narkotika – neophodne su informacije o tome kome ponuditi „robu”, koga korumpirati, a koga eliminisati jer se pojavljuje u ulozi konkurenta.

3.5. Dilema: koja crta je suštinska – organizacija ili delatnost?

Poslednje decenije prošlog veka karakteriše nastavak polemika među kriminolozima o fundamentalnim pitanjima vezanim za organizovani kriminalitet, a pre svega šta su njegove ključne crte i da li je za njegovo razumevanje bitnije koncentrisati se na grupe koje ga vrše (ovde se traži odgovor na pitanje „ko?“) ili ono čime se bave („šta?“). Kada se radi o ovoj drugoj dilemi, očigledno je da su organi formalne socijalne kontrole, mediji i javnost bili bliži ideji da se organizovani zločin može razumeti pre svega preko grupa koje ga vrše i proučavanjem njihovog načina organizovanja.

Ova koncepcija je za veliki broj kriminologa bila manje prihvatljiva jer je usmeravao pažnju organa reda na traženje nekakvih dobro organizovanih, trajnih i stabilnih grupa, čije postojanje – sa izuzetkom italijanskih, ruskih i japanskih bandi – nisu mogli utvrditi. Za njih je mnogo prihvatljivije proučavati delatnosti kojima se grupe bave. Jer, bez obzira koju organizacionu formu koristi, organizovanog kriminaliteta nema bez iznuđivanja, pružanja nezakonitih dobara i usluga i drugih delatnosti usmerenih na maksimalizaciju profita. Sa druge strane, kako ističu mnogi autori, ne može se negirati ni činjenica da i način na koji se te delatnosti vrše zavisi i od karakteristika organizacija koje u tome učestvuju. To se vidi na primeru trgovine narkoticima koju različite organizacije obavljaju sa više ili manje upotrebe nasilja ili na različit način organizuju delatnost, što utiče i na mogućnost da organi reda otkriju nezakonite radnje.⁴¹

Treba istaći da je u novijoj literaturi moguće naći radove koji mogu poslužiti kao ilustracija prve, odn. druge orijentacije. Primer dela koje počiva na prihvatanju prve od navedenih koncepcija predstavlja knjiga *Organizovani kriminalitet – svetska perspektiva* čiji autori – Sean Grennan i Marjie Britz /2006:15/ organizovani kriminalitet objašnjavaju kroz izlaganje o kriminalnim grupama. Istražujući u Čikagu, oni su došli do zaključka da se ovakve grupe razlikuju od gangova po više kriterijuma (geografska teritorija i „granice svog područja“ imaju veći značaj za bande no za ulične gangove; ovi drugi najčešće imaju u sastavu

41 Načelno govoreći, veće su šanse da se otkrije glomazna grupa koje diluje drogu, nego malobrojna, labava organizacija koja trguje manjom količinom narkotika, pri čemu svaki od dilera nema više od dva do tri klijenta koje lično poznaje.

maloletnike i mlada punoletna lica, a organizovane kriminalne grupe starije članove), ali da između njih postoji ključna veza koja se sastoji u tome što (istina, ulični gangovi uglavnom nemaju potencijal da postanu organizovane kriminalne grupe, ali) su sve organizovane kriminalne grupe prvobitno bile gangovi.⁴²

Autori inače smatraju da organizovane kriminalne grupa karakterišu sledeće osobine: 1. struktura i hijerarhija; 2. primena nasilja; 3. prepoznatljivost; 4. dugotrajnost; 5. regrutovanje; 6. preduzimačke aktivnosti; 7. ekskluzivan sastav; 8. striktna pravila i regulisanost; 9. ritualizam; 10. profitabilnost; 11. reketiranje legitimnog biznisa i infiltriranje u njega; 12. korupcija političara; 13. težnja za stvaranjem monopola; i 14. kriminalne aktivnosti.⁴³

Polazeći od navedenih konstatacija, i uz ogradu da su neki od uličnih gangova postali kontinentalni fenomeni, saradujući intenzivno sa kriminalnim organizacijama punoletnih zločinaca, pisci o organizovanom kriminalitetu pišu izlažući o italijanskim kriminalnim organizacijama; rasističkim grupama koje šire ideologiju o rasnoj supremaciji; uličnim gangovima,⁴⁴ motorciklističkim, jamajčanskim, nigerijskim, kineskim, japanskim, vijetnamskim i koreanskim, hispano američkim, ruskim, irskim i ostalim gangovima koji deluju na svetskom planu (oni poreklom iz Trećeg sveta i istočnoevropski);⁴⁵ najzad, govori se i o terorističkim gangovima.⁴⁶

Primer za drugu koncepciju je knjiga *Organizovani kriminalitet* koju su napisali Geoff Dean, Ivar Fahsing i Petter Gottschalk /2010/. U njoj se ovaj tip kriminalne aktivnosti izjednačava sa preduzimačkom delatnošću i dovodi se u vezu sa kriminalnim tržištem tvrdi se da postoji „kriminalno preduzetništvo kao globalna industrija“ u koju na primer spadaju – trgovina ženama i decom, „seks industrija“, trgovina narkoticima i doping sredstvima, ukradenim automobili-

42 Autorima se sa puno osnova mogu postaviti dve primedbe: jedna je konkretna i odnosi se na činjenicu da drugi istraživači nisu potvrdili navedenu tvrdnju o genezi kriminalnih grupa u Čikagu. Druga je načelne prirode: kako je moguće (sve da je i tačno kako su sve organizovane kriminalne grupe u jednom mestu nastale iz maloletničkih uličnih gangova) iskustva jednog grada proširiti na ceo svet (podsećamo, knjiga u naslovu ima „svetsku perspektivu“)?

43 Kao bitne crte gangova, autori navode: - organizovanost; - jasno se razaznaje ko su vođe; - ove grupe identifikuju se sa teritorijom; - udruživanje je kontinualno; - grangovi imaju specifične ciljeve; i – učestvuju u nezakonitim aktivnostima / Grennan, Britz, 2006:3/.

44 Logično se postavlja pitanje: otkuda oni ovde?

45 Govori se o albanskim, poljskim, mađarskim, bugarskim, čehoslovačkim i ciganskim gangovima. Eks- jugoslovenski se ne pominju, što samo govori o preterivanju koje naši mediji pothranjuju pričama o tome kako „žestoki momci“ sa ovih prostora vode kriminalno podzemlje u evropskim metropolama.

46 I pored navedenog objašnjenja, nije potpuno jasno zašto su autori napravili terminološku zbrku i izjednačili organizovane kriminalne grupe sa gangovima, kada su već na početku jasno ukazali da te dve pojave nisu identične.

ma, krijumčarenje alkohola i cigareta i drugo /ibid. p.37/. Kao da pričaju o legitimnom poslovanju, autori su knjigu podelili na celine u kojima izlažu o uspostavljanju „kriminalnog biznisa“ (vizija, planiranje, finansijski menadžment, mobilizacija resursa, obezbeđenje finansijskog kapitala, operativna logistika), njegovom širenju (gde značajnu ulogu imaju nasilje, korupcija i špijuniranje konkurenata), konsolidaciji (tu je od velikog značaja uspostavljanje kontakata sa drugim „preduzimačima“ – kako onima iz kriminalnog, tako i iz legitimnog biznisa) i pozicioniranju (cilj je maksimalizacija profita, a način da se do njega stigne u nekim situacijama je podela „lokalnog“ i „globalnog tržišta“ uz razvijanje prednosti u odnosu na konkurenciju.

Kao što je u prvoj knjizi kriminalno preduzetništvo u drugom planu (navedeno je tek kao šesta po značaju crta kriminalnih organizacija), tako je ovde pitanje grupnog organizovanja lica koja pripadaju kriminalnom podzemlju zanemareno.

Navedene rasprave traju već decenijama, ali one danas dobijaju na značaju zbog činjenice da je u međunarodnim aktima koji su doneti početkom ovog milenijuma došla do izražaja koncepcija koja prvenstvo daje odgovoru na pitanje „ko?“. Zato su u svim državama koje su usvojile Konvenciju o transnacionalnom organizovanom kriminalitetu organi formalne socijalne kontrole usmereni na traženje dugotrajnih, čvrsto i hijerarhijskih organizovanih grupa, koje uglavnom ne egzistiraju na njihovom tlu. U tome možda leži i objašnjenje relativno skromnih rezultata koje savremene države postižu u suprotstavljanju organizovanom zločinu.

Ako bi se trebalo opredeljavati, čini se da je umesto logike „ili – ili“ bolje primeniti koncepciju „i – i“, odn. „i delatnosti i ljudi“.47 Naime, nesporno je da je za određenje pojma organizovanog kriminaliteta od prevashodnog značaja proučavanje delatnosti kojima se bavi i to ne treba posebno dokazivati. Dakle, logika nas upućuje na zaključak da umesto traganja za „zaverama stranaca“ ili postojanju svemoćnih kriminalnih sindikata, „bosova“ i takozvanih „bordova kriminalnih glavešina“48 konstatujemo koje nedozvoljene delatnosti vrše organizacije kriminalaca i suzbijati ih istrajno. To ne znači da treba zanemariti kako su ova lica organizovana. Jer, od toga će, naravno, zavisiti i koje delatnosti i na koji način vršiti. Ali ova dimenzija ne može dobiti prioritet.

Upravo takav pristup primenio je Gary Potter u analizi organizovanog zločina u jednom američkom gradu. On je proučavanje kriminalnih grupa koje tu deluju kombinovao sa analizom nedozvoljenih aktivnosti kojima se bave: ile-

47 Ovaj stav je u duhu našeg zalaganja za kriminologiju kao nauku čiji predmet (kriminalni fenomen) uz ostale elemente, uključuje i delo i učinioca /-v. Ignjatović, 2015:19/.

48 Po uzoru na priču o Kupoli u Palermu koja upravlja sicilijanskom Mafijom.

galno kockanje, prevare i zelenašenje, trgovina narkoticima, omogućavanje nedozvoljenih seksualnih usluga, korumpiranje izvršne i pravosudne vlasti, veze sa legalnim biznisom (proizvodnjom uglja i odevnih predmeta, kao i sa finansijskim sektorom – osiguranjem i bankarstvom). Slično je postupio i Klaus von Lampe /2016:57 et seq./ koji u drugom delu svoje sistematske analize organizovanog kriminaliteta (naslov: „Empirijske manifestacije organizovanog kriminaliteta“) u poglavlju 4. piše o organizovanim kriminalnim aktivnostima, da bi sledeće posvetio pregledu kriminalnih struktura (organizacija).

4. Zaključna razmatranja

Na primeru najpoznatijih istraživanja organizovanog kriminaliteta koja su do sada izvršena u kriminološkoj literaturi čitaocima je ukazano na ključne stavove do kojih su došli naučnici koji su odlučujuće uticali na način na koji danas shvatamo ovaj fenomen. Tvrdnje svakog od navedenih autora (podsetimo se samo nekih: Landesco, Thrasher, Cressey, Smith, Albini, Talesse, Block, Chambliss, Potter, Abadinsky, Albanese, Kaiser, Savona, Paoli, von Lampe ...) sadrže zrno istine i pomažu nam da jasnije sagledamo složeni mozaik koji odslikava organizovani zločin. U tom mozaiku ima mesta i za ljude sa dna društvene lestvice koji žele da uspeju u životu (obogate se) na nedozvoljen način, i beskrupuloznih iznuđivača, i onih koje su poroci uvukli u kriminalnu mrežu; ima i nedužnih žrtava i zavisnika koji traže proizvode i usluge bez kojih (im se čini da) ne mogu; u tom konglomeratu su i policajci i ostali funkcioneri pravosuđa koji su životom platili želju da iskorene ovo društveno zlo, ali i njihove korumpirane kolege koji umesto građanima služe kriminalnim klanovima; tu su i političari koji se vatreno zalažu za suzbijanje organizovanog kriminaliteta, ali i oni koji su sa njim uspostavili *modus vivendi* u kome obe strane dobijaju; deo priče su i građani koji su zastrašeni senzacionalizmom medija, ali istovremeno kupuju krijumčarenu robu jer im je to jeftinije; tu su i akteri u „nadzemnoj ekonomiji“ koji zbog organizovanih kriminalnih aktivnosti gube ogromne sume, ali i onaj deo legitimnog biznisa koji saraduje sa kriminalnim podzemljem. Najzad, kada se radi o državama, neke od njih priču o organizovanom kriminalitetu koriste kao paravan za uvođenje sveobuhvatne kontrole građana, druge za vođenje spoljne politike, treće ga tolerišu kada im donosi korist, četvrte su neposredno uključene u njegove delatnosti ...

Ono što, međutim, treba napomenuti je da i pored svih napora koje su do sada uložili mnogobrojni naučnici i njihove istraživačke institucije, i dalje ne posedujemo potpuno znanje o organizovanom kriminalitetu. Mnoštvo pitanja ostalo je otvoreno i na njih je potrebno potražiti odgovor (neka od njih pomenu-

ta su i u ovom radu). Zato je organizovani kriminalitet i u XXI veku otvoreno istraživačko polje koje predstavlja istinski izazov za poslenike u društvenim naukama. Sve je u njihovim rukama jer zavisi od njihove sposobnosti da sagledaju do sada zanemarene aspekte ovog fenomena i od spremnosti da ga istražuju timski.

5. Literatura

- Abadinsky H. /1981/, Organized Crime, Boston.
- Albanese J. /2000/, Causes of organized crime, Journal of Contemporary Justice, n° November.
- Albini J. /1971/, Americam Mafia- Genesis of Legend, New York.
- Albini J. /1988/, Donald Cressey's contributions to the study of organized crime, Crime & Delinquency, n° 3.
- Anderson A. /1979/, Bussines of Organized Crime- Cosa Nostra Family, Stanford.
- Block A., Chambliss W. /1981/, Organized Crime, New York.
- Bossard A. /1990/, Transnational Crime and Criminal Law, Chicago.
- Calderoni F. et al. /2016/, Italian mafias in the world- Systematic assessment of the mobility of criminal grooups, European Journal of Criminology n° 4.
- Chambliss W. /1988/, On the Take- From Petty Cooks to President, Bloomington.
- Champlain P. 2004/, Mobsters, Gangsters and Men of Honour- Cracking the Mafia Code, Toronto.
- Chen X. /2002/, Social control in China - Application of the labeling approach and the reintegrative shaming theory, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, n° 1.
- Christie N. /2004/, Suitable Amount of Crime, London.
- Clark R. /1971/, Crime in America, New York (u prevodu Biljane Simeunović objavljen je u Ediciji CRIMEN kao knjiga br. 8 godine 2009. u Beogradu).
- Cressey D. /1967/, The function and structure of criminal syndicates –Task Force report, Organized Crime, Washington.
- Cressey D. /1969/, Theft of Nation- Structure and Operations of Organized Crime in America, New York.
- Dean G., Fahsing I., Gottschalk P. /2010/, Organized Crime- Policing Illegal Business Entrepreneurialism, Oxford.
- de Champlain P. /2004/, Mobsters, Gangsters and Men of Honour, Toronto.
- Dirkem E. /2012/: *Pravila sociološke metode*, Novi Sad.

- Edwards A., Gill P. (ed.) /2006/, *Transnational Organized Crime- Perspectives on Global Security*, London.
- Felson M. /1994/, *Crime and Everyday Life – Insight and Implications for Society*, Thousand Oaks (u prevodu Natalije Lukić objavljen je u Ediciji CRIMEN kao knjiga br. 20 godine 2011. u Beogradu).
- Fijnaut C., Paoli L. /2006/, Introduction – in: *Organized Crime in Europe- Concepts, Patterns and Control Policies in EU and Beyond*, Dodrecht.
- Finckenauer J. /2008/, Introduction –in: *Cressey D.: Theft of Nation*, New Brunswick.
- Grennan S., Britz M. /2006/, *Organized Crime – Worldwide Perspective*, Upper Saddle River.
- Hagan F. /1990/, *Introduction to Criminology – Theories, Methods and Criminal Behavior*, Chicago.
- Hagedorn J. /2010/, Thrasher Frederic: The Gang – in: *Encyclopedia of Criminological Theory* (Cullen F., Wilcox P., eds.), vol 2, Los Angeles.
- Ianni F., Reuss-Ianni E. /1972/, *Family Business- Kindship and Social Control in Organized Crime*, New York.
- Ignjatović Đ /2005/, Organizovani kriminalitet kao istraživački problem –in: *Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite* (Krivokapić V., Bejatović S., Banović B., eds.), Beograd.
- Ignjatović Đ /2009/, *Teorije u kriminologiji*, Beograd.
- Ignjatović Đ /2015/, *Kriminologija*, 12.ed., Beograd.
- Ignjatović Đ /2016/, Migracije kao kriminološki problem: kriminalitet migranata- iskustva SAD, *Strani pravni život* n° 2.
- Ignjatović Đ. /2016a/, Organizovani kriminalitet u XXI veku – kontroverze i dileme – in: *Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava* (Ćirić J., ed.), Beograd.
- Ignjatović Đ., Škulić M. /2012/, *Organizovani kriminalitet*, Beograd.
- Jonson C., Geis G. /2010/, *Cressey Donald –in: Encyclopedia of Criminological Theory* (Cullen F., Wilcox P., eds.) vol. 1, Los Angeles.
- Kaiser G. /1993/, *Kriminologie- Ein Lehrbuck*, 3rd ed., Heidelberg.
- Kelly R. /1986/, *Organized Crime- Global Perspective*, Totowa.
- Landesco J. /1929/, *Organized Crime in Chicago*, Chicago.
- Martin J., Romano A. /1992/, *Multinational Crime- Terrorism, Espionage, Drug and Arm Trafficking*, Newbury Park.
- Newburn T. /2007/, *Criminology*, Cullompton.
- Obokata T. /2010/, *Transnational Organized Crime in International Law*, Oxford.

- Paoli L. /2002/, Paradoxes of organized crime, *Crime, Law and Social Change*, n° 1.
- Paoli L., Beken T. /2014/, Organized Crime- A Contested Concept – in: *Oxford Handbook of Organized Crime* (Paoli L., ed.), Oxford.
- Potter G. /1994/, *Criminal Organizations- Vice, Recketeering and Politics in an American Town*, Prosper Heights.
- Potter G., Kappler V. /2006/, Introduction –in: *Constructing Crime- Perspectives on Making News and Social Problems* (Potter G., Kappler V., eds.), 2nd ed., Long Grove.
- Raine L. /1994/: *Global Organized Crime- New Empire of Evil*, Washington
- Rogovin C., Martens F. /1992/, Evil that men do, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, n° 1.
- Sacco V. /1995/, Media constructions of crime, *Annals of the American Academy of Political & Social Science*, n° May.
- Snchez-Jankowski M. /2003/, Gang and Social Change, *Theoretical Criminology*, n° 2.
- Savona E. /1995/, Organised Crime Across the Borders: Preliminary Results - in: *HEUNI Papers* n° 6 (Savona E. et al., eds.), Helsinki.
- Schmallegger F. /1996/, *Criminology Today*, Englewood Cliffs
- Smith D. /1975/, *Mafia Mistique*, New York.
- Škuljić M. /2015/, *Organizovani kriminalitet- pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Beograd.
- Talese G. /1971/, *Honor Thy Father*, New York .
- Thrasher F. /1927/, *Gang*, Chicago.
- van de Bunt H. /2010/, Donald Rey Cressey –in: *Fifty Key Thinkers in Criminology* (Hayward K., Maruna S., Mooney J., eds.), London.
- van de Bunt H., Siegel D. /2003/, Introduction –in: *Global Organized Crime- Trends and Developments* (Siegel D., ven de Bunt H., Zaitch D., eds.), Dodrecht.
- Viano E. /1999/, *Global Organized Crime and International Security*, Brookfield.
- von Lampe K. /2016/, *Organized Crime- Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures and Extra-legal Governance*, Los Angeles.

Đorđe Ignjatović
Faculty of Law, Belgrade University

RESEARCH ON ORGANIZED CRIME

This paper presents the key issues of organized crime researched by famous criminologists (among others Landesco, Thrasher, Cressey, Smith, Albin, Talesse, Block, Chambliss, Albanese, Potter, Abadinsky, Kaiser, Savona, Paoli, von Lampe ...). They have had a decisive influence on the way we understand it today and allowed us to better understand the parts of a complex mosaic that it embodies. In that mosaic there is a place for poor people from the bottom of the social ladder who want to get rich („to succeed in life“) illegally and for unscrupulous extortionists and those who were pushed due to vice into the criminal network; there are also innocent victims and drug addicts who seek products and services without which they (seemingly) can not; in this conglomerate are police officers and other officials of the judiciary who paid with their own life the desire to eradicate this social evil and also their corrupt colleagues who serve criminal clans instead citizens; there are politicians who honestly advocate for combating organized crime, and those who have established modus vivendi in which both parties win; the part of the story are citizens intimidated by media sensationalism but who in the same time buy smuggled goods because it is cheaper; the picture would not be complete without the actors in the „above-ground economy“ who due to organized crime have huge losses but also the part of the legitimate business which cooperates with the criminal underground. Finally, in respect to states, some of them use a story of organized crime in order to introduce a complete control of citizens, the other to achieve geostrategic objectives, the third tolerate when it brings them benefit, the fourth are indirectly involved in its activities...

However, it should be noted that despite all the efforts invested by many scientists and their research institutions, we still do not have complete knowledge on organized crime. Therefore, we are not able to give the answer to many questions (some are mentioned in this paper); organized crime in XXI century is therefore an open area for research that presents a real challenge for workers in social sciences. Much will depend on their ability to comprehend so far neglected aspects of this phenomenon and on their willingness to investigate in teams.

Key words: *organized crime, social construct, research, mafia, criminal networks.*